

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

גליונות לעיון בפרשת השבוע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שבת העשרים ותשע

וישלח (תש"ל)

ל"ב כ"ה-ל"ג

גליון זה הוא המשכו של גליון וישלח
תשס"ז. עיון שם וצרפהו לגליונו זה.

א. שאלה כללית

יוסף אבן-כספי: משנה כסף חלק א' המכונה "סירת כסף".

אמנם אמרו "ויאבק איש עמו" הוא מראה הנבואה עד מלת "שם" (פסוק ל') ותחילת זאת ההשגה היה כאשר נותר הוא לבדו, וזה מבואר מעמו...
...כלל זאת המראה היא לפי דעתי כפשוטו המובן אצל היודעים, רצוני בזה שיעקב אחר שהתפעל בלילה ההוא ביגיעה מסדור המחנות ומהעברת נשיו ובני-ביתו, שעם היגיעה הזאת נצטרף הפחד והחרדה מאיש מציק ומיצר, הניח מעט חושיו בחצי הנשאר מן הלילה ויישן ויחלום, והנה בא אחד שנאבק עמו וכל הנמשך מזה; וזה כמו שקרה ליהושע בהיות מחשבתו טרודה בענין המלחמות...
אמנם העולה מכלל זאת ההשגה שהיתה בלילה בחלום של נבואה וברכת המלאך ליעקב באחרית כאלו נודע לו בזה, כי אע"פ שעת צרה היא ליעקב הנה ממנה ירושע.

וראה הפלגת זה הספור, אם עינים לך, כי בתחילה היה ההשגה בענין גם כאילו הוא איש מכלל האנשים; ואחר בתדקוק הענין מעט אחר מה שאמר לו "שלחני כי עלה השחר", נראה לו מזה כי איבד מכלל ההמון אבל הוא איש נכבד, לכן אמר יעקב לו: "לא אשלחך כי אם ברכתני" (פסוק כ"ז), כי זה מנהג הקטן לגדול בארץ ההיא, גם בארצנו זאת; וכאשר ברך המלאך ליעקב, והמלאך הזה הולך וסובב, ויעקב עולה מעט מעט בסולם ההשגה, מצורף למעט שמע מברכת המלאך "שרית עם אלוהים", הנה נתן לבו לדעת מה טיבו של זה, ושאל אותו "הגידה בא שמך" (פ' ל') והוא השיבו במאמר קצר וסתום בלתי גוזר דבר, ושב לברך אותו, עד שאחר כך בתאמת אצלו שמה שראה היה מלאך, ואז הקיץ משנתו ובסתלקה השגתו וזכר כל המאורע בחלומו, כי זהו לעולם דרכי החלומות של נבואה. ולכן אחר שהקיץ קרא שם המקום פנואל "כי ראיתי אלוהים פנים אל פנים". (פ' ל"א).

ואין ספק אצלי שאמר "הוא צולע על ירכו" (פ' ל"ב) הוא ענין מוחש שנשאר לו אחר שהקיץ ולכן צוה לבגיד, שלא יאכלו גיד הנשה לזכר זה המאורע, כי בזכרנו זה המאורע תתעורר בפשטו לדעת ענין המראות והחלומות אשר בנבואה. ומי שיתעורר לדעת זה, יתעורר בהכרח לדעת המציאות כולה. ואין ראוי לשאול מה תועלת זה, כי זה כל האדם, וכבר הודעתך כי מצות הלשון והמעשה להרגיל ולהזכיר הנפש.

ותמה אני מן הגדולים ממני בחכמה ובשנים, איך גמז מזה, והלא כולנו יודעים אנשים ובשרים שכמו זה החלום יקרה לנו פעמים רבות ויקרה לנו עם זה גם כן מאלו המקרים, עד שכמה אנשים ראינו בעינינו הגיעו להם אלו הפגעים וכיוצא בזה בשבתם... והנה יעקב אבינו היה כמבואר בזה-אדם תולעת, ואם נתחלף ממנו בותרו ההשגה.

...ולמה אאריך ואני קץ בו, וגם הלשון הקצר אינו כותב ברצון בפשי, רק שמלאך דוחה את ידי ומניע קולמוסי.

(1) הסבר את המקומות המסומנים בקו.

(2) מה היא מובנה של ההיאבקות כלה לפי דעת אבן-כספי.

(3) מה הדמיון שמוצא אבן-כספי בין יעקב אבינו כאן לבין יהושע? (לאיזה מקום בס' יהושע כוון בדבריו?)

א (4) מה היא הדעה בענין פגישת יעקב עם "האיש" שעמה מתווכח אבן-כספי בסוף דבריו (החל מן "ותמה אני")

(הערה: - ר' קלונימוס בר' קלונימוס בן זמנו באגרת בקורת כותב למקום זה "והלואי והיה המלאך דוחה עמו מידו והלאה שלא יכתוב הדברים").

(וישלה תש"ל)

ב. מדברי מדרש לקח טוב

כ"ה ויאבק איש עמו עד עלות השחר
עד שיעלה שחר לישראל - ישועת ישראל, שהוא דומה לשחר, כי הגלות דומה
ללילה; אומות העולם ומלכות אדום הרשעה הם זאבקים עם ישראל כדי להסעותם
מדרך ה', שנאמר (שה"ש ז' א') "שובי שובי השולמית שובי שובי ובחזתה בך".

כ"ו וירא כי לא יכול לו:

לא יכול להוציא את ישראל מייחודו של מקום.

ע בכף ירכו:

אלה, וכן גזרה מלכות הרשעה שמד שלא יסולו את בניהם.

ב"ן ירך יעקב בהאבקו עמו.

אלה שמטאו בימי השמד.

והשנה לדבריו:

רמב"ן: כ"ו... והענין, כי המאורע כולו רמז לדורות, שיהיה דור בזרעו של יעקב
יתגבר עשו עליהם עד שיהיה קרוב לקעקע את ביצתו. והיה זה דור אחד בימי
חכמי המשנה, בדור של ר' יהודה בן בבא וחבריו, כמו שאמרו: אמר ר' חייא
בר אבא: אם יאמר לי אדם תן נפשו על קושת שמו של הקב"ה, אני נותן ובלבד
שיהרגני פיד, אבל בדורו של שמו איני יכול לסבול.

ומה היו עושין בדורו של שמו? היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן
באור ונותנין אותן תחת שחיהן ומשיאין נפשותיהן מהם.

ויש דורות אחרים שעשו עמנו כזה, ויותר רע מזה, והכל סבלנו ועבר עלינו,
כמו שרמז (ל"ג י"ח) "ויבוא יעקב שלם".

(1) באיזו דרך הולך המדרש בפירושו את האבקות יעקב עם המלאך?
העזר בדברי הרמב"ן!

(2) במה שונה הוא מפרושו של אבן כספי?

(3) אם זהו פירושו של ענינו, מה מקומו בין הכנות יעקב לבין פגישתו
עם עשו בפרק ל"ג?

(4) במה שונים דברי הרמב"ן מדברי המדרש (אשר בעקבותם הוא הולך)?

(5) האם פירושו של הרמב"ן לל"ג י"ח הוא פשוטו של מקרא או דרש?

ג. ל"ג. על כן לא יאכלו בני-ישראל את גיד הבשה

ספר החנוכה: משרשי מצוה זו שתהיה רמז לישראל שאע"פ שיסבלו צרות רבות בגלות
מיד העמים ומיד עשו, שיהיו במרחים שלא יאבדו, אלא לעולם יעמד זרעם ושםם
יבא להם גואל שיגאלם מיד צר, ובזכרם תמיד ענין זה על ידי המצוה שתהיה
לזכרון, יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם, ורמז זה הוא לפי שאותו מלאך שבלחם
עם יעקב אבינו - שבא בקבלה שהוא שרו של עשו - רצה לעקרו ליעקב מן העולם,
ולא יכול לו, וצערנו בגיעת הירד, וכן זרע עשו מצער לזרע יעקב, ולבסוף
תהיה להם ישועה מהם, כמו שמצינו באב, שזרחה לו השמש לרפאותו ונרשע מן
הצער - כן יזרח לנו השמש של משיח וירפאנו מצערנו ויגאלנו, אמן במהרה
בימינו.

(1) האם הסעם הזיתן בספר החנוכה למצוה הזאת קרוב יותר לתפישת
המדרש (והרמב"ן) או לתפישת אבן כספי?

(2) לאיזה סוג מסוגי המצוות בתורתנו שייכת מצוה זו - לפי
הסברו של ספר החנוכה?

תשובות יש לשלוח לבחמה ליבוביץ, קרית משה לירושלים.